

Z domova...

Prof. dr. Miloš Kaláb o politologii

Z obsáhlého rozhovoru s ředitelem Sociologického ústavu CSAV, který uveřejnila „Arevue“, časopis pro politiku, vojenství a řízení (1967, 9), vyjímáme jeho výklad o politologii:

Z hlediska sociologie tvoří politika jen jeden, byť i velmi důležitý pól vnitřní dynamiky společnosti. — I když je konstituování politologie (jako vědy zkoumající teoreticky politiku, ne v aspektu sociologickém, nýbrž v její vnitřní zákonitosti) myslitelné, nutno vidět také skrytá nebezpečí. „Nebude-li se rozvíjet v bezprostřední, co nejužší souvislosti se sociologií politiky, nebude-li mít při všem na zřeteli, že politika proniká do všech sociálních sfér, bylo by nebezpečí, že se omezí pouze na formální stránku lidských činností a zredukuje se na jakýsi druh diplomacie. Taková věda by studovala pouze formy a nikoliv obsah lidské činnosti. Politika však může mít nejrůznější obsah. Politologie by se mohla také orientovat pouze na sféru profesionální politiky, ale tím by zredukovala politiku na sféru mocenskou a těžko by postihovala proces transformace politiky ve vědecké komplexní řízení společnosti. Marxismus od počátku pěstoval spíše sociologii politiky než politologii.“

O tak zvaném minimalismu části naší mládeže a jejím sexuálním životě

psala Mladá fronta (1967, 133). Životním minimalismem lze nazvat takový psychický stav, který hledá co nejméně exponované „místo ve stínu“, jež lze zastávat bez odborné kvalifikace a bez rizika. Prakticky se projevuje v tom, že u nás rok od roku přibývá chlapců i děvčat, kteří po skončení povinné školní docházky ani neuzavírají učební poměr, ani nenastupují do škol, ale jdou přímo do zaměstnání. Tabulka bohužel ukazuje vzrůst této tendence; v r. 1960 jich bylo 13 417, v r. 1962 19 940, v r. 1965 22 729 a v r. 1966 25 880. Kromě toho zůstává každoročně doma u rodičů značný počet mladistvých, kteří se buď nedostali do škol nebo do zvoleného učebního poměru. „Loňská bilance uvádí,“ pokračuje časopis, „že z 264 888 chlapců a děvčat, kteří skončili povinnou školní docházku, vstoupilo do života bez jakékoliv kvalifikace

39 226. Tedy plná šestina, což je dvojnásobek z roku 1960.“

V též čísle pokračuje debata o sexuálním životě naší mládeže statí doc. H. Svarcové. Konstatuje, že intenzivnější pohlavní život již v předmanželském období se dnes stává pravidlem. Toto poznání opírá autorka o sociologický mikroprůzkum skupiny městských dívek: 43 maturantkám byl předložen anonymní dotazník, jak se chránit před nechtěným těhotenstvím. Z 27 dívek, které žily sexuálním životem, pouze tři nespolečaly výhradně na svého partnera, přestože šlo někdy i o nahodilé styky. Jiný průzkum zjišťoval, jak jsou dívky i chlapci poučeni o sexuálním životě; chlapci byli zcela nepoučeni v polovině dotazovaných případů. Tato bezstarostnost — pokračuje autorka — má ovšem dalekosáhlé důsledky. V roce 1964 bylo přerušeno těhotenství na žádost 4 270 dívkám ve věku 15—19 let, v roce 1965 již 5 442. Připočteme-li dále 25—30 procent sňatků, k nimž dochází pod tlakem nechtěného těhotenství, jsou to zřejmě varovná čísla.

Nová data o kriminalitě naší mládeže

vedl na tiskové konferenci ministr spravedlnosti dr. A. Neumann. V roce 1966 bylo odsouzeno 72 408 osob za 109 694 trestných činů — proti roku 1965 tedy menší vzestup. Stoupá též kriminalita mládeže, ročně je soudně trestáno 5—6 tisíc mladistvých a podíl mládeže na veškeré trestné činnosti činí 8,9 %. Roste zejména počet mladých pachatelů od 15 do 18 let. Převládají především krádeže a jiné majetkové trestné činy, veliký je počet rvaček apod.; skoro čtvrtinu činů ovlivňuje použití alkoholu. Recidivisté tvoří dvě třetiny celkového počtu odsouzených, u příživnictví a výtržnictví se podílejí na celkovém počtu trestných činů více než 50 %.

Populační problémy zejména mladé generace

byly na pořadu jednání zdravotního výboru NS. Tajemník Státní populační komise dr. J. Prokopec zde objasnil tuto problematiku řadou údajů: Pouze necelých 12 % městských a 16 % venkovských snoubenců se po sňatku stěhuje do vlastního bytu, kolem 60 % zůstává u rodičů — v městě každá pátá dvojice (na venkově desátá) bydlí po sňatku odděleně. Zdravotní výbor v závěrečném usnesení doporučil uvážít posunutí hranice věku zletilosti na 21 let, zejména u chlapců.

Vědecká rada University Karlovy se usnesla vytvořit komisi, jejímž hlavním úkolem je dlouhodobý výzkum politické aktivity a postojů vysokoškolského studentstva. Předsedou komise je doc. dr. E. Urbánek, který o chystané akci informoval v UK, časopisu University Karlovy (1967, č. 16—17): Průzkum by měl přispět k hlubšímu ujasnění skutečné situace v politickovychovné práci mezi vysokoškoly a posoudit, zda jsou jí dosavadní metody adekvátní. Předběžné pracovní hypotézy jsou dvě: 1. Vysokoškolák není a nemůže být chápán jako produkt vysoké školy, v jejímž prostředí se pohybuje relativně krátkou dobu. Je nutno zkoumat všechny faktory, které působí na formování jeho politického postoje. 2. Studenta musíme chápat jako bytost aktivní ve vztahu k prostředí, které ho ovlivňuje. Nelze jej pojímat jako tabula rasa, jako materiál, který vysoká škola jednoznačně určuje.

Ústav pro výzkum veřejného mínění ČSAV

Jak sdělila na tiskové konferenci jeho ředitelka dr. Jaromíra Zapletalová, bude těžiště práce ústavu v aplikovaném výzkumu. Ústav bude zjišťovat veřejné mínění k vnitropolitickým, ideologickým, hospodářským, kulturním, sociálním i mezinárodním otázkám, jež jsou důležité pro řízení a vyžadují řešení. Přednostně se zaměří na dlouhodobé systematické výzkumy, které budou přinášet hlubší poznatky, signalizovat vznikající problémy a odhalovat vývojový trend.

Pro strukturovanou sociologickou analýzu mládeže

se vyslovuje J. Šiklová v článku *Víme příliš málo — Mládež očima sociologa*, otištěném v Plameni (1967, 7). Autorka se zároveň pokouší charakterizovat dvě odlišné vrstvy naší mládeže — poválečnou generaci „svazáckou“, rozhodující a „vládnoucí“ generaci, a dnešní, kterou tvoří dvacetí až třicetiletí. Tuto druhou generační vrstvu charakterizuje předběžně — vědoma si nedostatečnosti dosavadních sociologických průzkumů — několika základními rysy: V populační skupině mezi 20—30 lety je nejvyšší procento lidí nezaupujících žádný světový názor, žádný vyhraněný postoj k politickým či filosofickým otázkám. Snaha po hlubším, sociologicky prohloubeném poznání odlišné struktury generačních vrstev mládeže vede autorku k závěru: „Nepřisahám na empirismus v sociologii, ale přesto bych počkala s verdiktem o naší mládeži, až budeme mít relativně solidní a hlavně strukturovanou analýzu mládeže. Jen rozbor postojů a hodnot této diferencované chápáné skupiny nám ukáže, na koho a na které vrstvy se zaměřit, a dovolí nám snad rozhodnout i jak působit. Ovšem ani v tomto případě nepomůže sama sociologie, ale to, zda lidé budou ochotni se podle získaných poznatků řídit.“

Podstata sporu o společenskou stratifikaci

je název studie polského sociologa J. J. Wiatra, otištěné v červencovém čísle *Nowych Drog* (1967). Autor tu polemizuje s buržoazními teoriemi společenské stratifikace a pokračuje: Marxistická sociologie, zásadně odmítající buržoazní teorie stratifikace, nemá nejmenších důvodů, aby odmítala samu problematiku, aby ji nestudovala a nezevšeobecněovala. Naopak, zásadní studium různých aspektů společenského rozvrstvení může být užitečné i důležité (např. pro vytváření školské politiky, platové politiky ve shodě se společenským významem jednotlivých podniků apod.). A dále, shodně s výsledky těchto studií, je třeba stále obohacovat marxistickou teorii tříd a společenských vrstev, objasňovat charakter i konsekvenci rozdílů společenských vrstev, sekundárních i podružných ve srovnání s rozdíly třídními přece však důležitých, protože vyúsťují v různorodé konsekvence. V souvislosti s protisocialistickou propagandou v otázce nového třídního rozdělení v socialismu je třeba zdůraznit, že zde není lepší odpověď než zásadní a z marxistických pozic vycházející zkoumání společenské struktury socialistických států.

Sociologie kriminality mládeže v NDR

Rostoucí stupeň kriminality v průmyslových státech a speciálně problémy zločinnosti mládeže v NDR jsou obsahem studie, kterou uveřejnil prof. dr. Erich Buchholz, děkan právnícké fakulty Humboldtovy university v Berlíně, v časopise *Marxistische Blätter* (1967, 2) pod titulem *Kriminalitätsentwicklung in der DDR*. Úvodem připomíná studii K. S. Badera *Soziologie der deutschen Nachkriegskriminalität* z r. 1949; pro tuto kriminalitu je typické, že vyrůstala spíše z poválečného chaosu a hospodářsko-materiální základny než z morálních duchovních příčin. V dnešní NDR křivka zločinnosti vcelku klesá, vážným problémem však zůstávají problémy kriminality mládeže. Prof. Buchholz uvádí i výmluvnou stupnici kriminality mládeže podle věkové struktury: 14—16letí — 870 případů, 16—18letí — 2 085, 18—21letí — 1 980, 21—25letí — 1 546, 20—40letí — 804, starší 40 let — 232. Nejvyšší stupeň kriminality je tedy u mládeže mezi 16. a 25. rokem; proto prof. Buchholz užívá termínu „Verjüngung der Straftäter“. Vysvětlení tohoto zjevu hledá ve skutečnosti, že tyto mladí lidé vyrůstali sice již v socialistické společnosti, avšak jejich první životní dojmy jsou z doby válečné a poválečné, a vztahy a podmínky socialistické společnosti mohly proto na ně působit až v pozdějším věku. Nelze také zapomínat, že těmto mladým lidem nebyl dán socialismus „v chemicky čisté formě“, ale formovaný mnohoznačnými mezilidskými individuálními vztahy, plnými rozporů a konfliktů. Ukazuje se však, že po období hledání a bloudění (asi do 25 let) naprostá většina této mládeže na-

lézá správné životní zařazení, procento trestnosti rychle klesá. Naproti tomu v NSR sice kriminalita mládeže kulminuje také mezi 18. a 21. rokem, avšak i pak zůstává stále vysoká a klesá až po 50. roce života.

Prof. Buchholz uvádí také literaturu předmětu, poučnou i pro naše penology a sociology mládeže: *Studien zur Jugendkriminalität, Jugendkriminalität und ihre Bekämpfung in der sozialistischen Gesellschaft*, Staatsverlag, Berlin 1965.

Sociologický průzkum rozvodovosti v Polsku

ukázal, že nejčastější příčinou rozvodů (ve více než polovině případů) je manželská nevěra. Na čelném místě je dále alkoholismus, hrubé nakládání s manželkou i dětmi a odpírání prostředků na jejich výživu. V. Lobo-dzińska dále zjistila (Trybuna 1967, 108), že převážná část mládeže uzavírá manželství bez souhlasu rodičů či dokonce proti jejich vůli. Mladá manželství se také vyznačují malou stabilitou — u 12 % rozvádějících se netrvalo manželství déle než rok, téměř u 65 % netrvalo déle než pět let.

Výzkum čtenářských zájmů v USA

ukázal, proč především roste počet vydaných knih: V roce 1955 vyšlo v USA 28 696 titulů, z toho přes 20 tisíc nových, zbytek reedice; v loňském roce počet vydaných knih vzrostl o dalších 5 % a dosáhl 30 050 titulů. Tento „kníží boom“ se vysvětluje rostoucím počtem mládeže ve školním věku (ročně přibývá milion nových žáků) a poklesem analfabetismu při současném vzrůstu počtu obyvatelstva USA. Tato základní fakta také vysvětlují, proč 51 % všech prodaných knížek byly učebnice, encyklopedie a příručky („reference books“). Na dalších stupních oblíbenosti jsou romány, povídky a biografie (asi 16 %), literatura pro mládež (6,3 %), „paperbacks“ (6 %) — a na jednom z posledních míst (4,5 %) je literatura náboženského rázu.

Sociologický výzkum prostředků masového působení mezinárodně

Podle informací varšavské Trybuny (1967, 193) zřídí UNESCO v nejbližších letech ve Vídni vědecký institut, který bude studovat vliv prostředků masového působení na posluchače. Má to být první mezinárodní ústav tohoto typu, který bude analyzovat vlivy rozhlasu, televize, atd. na vytváření veřejného mínění. Vedle toho se mluví o zřízení „University of Nations“, kterou má opět ve Vídni zříditi UNESCO; profesori i posluchači této university by byli příslušníky různých národů. Vídeň byla už vybrána za sídlo UNIDO, nově zřízeného institutu OSN pro otázky průmyslového rozvoje; má zřejmé ambice stát se městem mezinárodních organizací, velkým středoevropským centrem mezinárodní výměny kontaktů.

Rozmach sociologie ve Francii a její dnešní úkoly

V Sovětském svazu byl návštěvou francouzský sociolog G. Balandier, který v rozhovoru s redaktorem časopisu Literaturnaja gazeta vylíčil rozmach sociologie ve Francii a vytyčil i některé problémy současné sociologie a její úlohu v přetváření světa. Pokud jde o Francii, řekl Balandier, sociologie přitahuje stále více lidí. University přijímají každoročně sta studentů, kteří chtějí psát diplomové práce z oblasti sociologie a specializovat se v některém jejím odvětví. Jedny vábí vědecká, badatelská práce v sociologii, protože jsou přesvědčeni, že společenské vědy se stávají stále exaktnějšími a že v nejbližším desetiletí začne skutečná éra „vědy o člověku“; druzí touží se stát v budoucnosti specialisty v některém oboru užitě sociologie, „inženýry společenského mechanismu“.

Pokud jde o dnešní funkci sociologie, Balandier zdůraznil: Sociologie se nemůže vtěsnat do oblasti vysoce specializovaných studií, které by ohraničily její teoretické horizonty, a nemůže se omezovat pouze na vykonávání funkcí opřených o rutinu. Shodně-li se, že hlavním charakteristickým znakem soudobé epochy je hluboká transformace všech forem lidské společnosti, všech civilizací, pak musíme také přiznat, že potřebujeme sociologii přeměn, sociologii „mutací“. Sociologie musí obnovit teoretickou práci, která byla tak úspěšně zahájena v 19. století. Nešťastí soudobé sociologie je v tom, že žila spíše teoretickým dědictvím minulého století, než aby je dále rozvíjela. Tímto oslabením teoretických základů sociologie lze vysvětlit kritiku mnohých filosofů, zejména ve Francii, kteří nenalézají ve společenských vědách nic víc než krátkozraký empirismus nebo staromódní pozitivismus.

Pojednáváje dále o empirické sociologii, Balandier uvedl, že rychlým tempem rozšiřuje oblast svého vlivu a upotřebitelnosti. Disponuje skvěle propracovanými i vyzkoušenými technikami, proniká do dalších oblastí, aby je učinila předmětem svého výzkumu: svět práce, průmyslový podnik, vesnice, náboženství, politické strany atd. — až k módě. V USA jsou tisíce sociologů-praktiků, ve Francii sta. Současně se ovšem setkáváme i s nadužíváním sociologie, s činností různých „pseudosociologů“. Rodí se „sociologie všeho“, až k největšímu hloupostem. „Podobně jako v 19. století existovaly tendence vysvětlit vše „filosofií“, tak ve 20. století vypukla nová choroba, hledat vysvětlení všeho v „sociologii“. Tomuto zlu lze zabránit jedině tím, že se zvýší význam teoretické sociologie. Evropeští sociologové by měli více chránit teoretickou sociologii, avšak „empirická horečka“ je rovněž nakazila a brání jim, aby se pokusili vytvořit nové teorie rovnocenné těm, které v minulém století vytvořili velcí tvůrci sociologie.

Václav Osvald